

УДК 658.14(477)

Конєва Т.А.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

Гац А.В.
*студентка факультету економічних наук
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

СТАН КОМЕРЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Стаття присвячена виявленню проблеми неузгодженості обсягів, строків погашення наданого та отриманого комерційного кредиту, а також її впливу на фінансовий стан вітчизняних підприємств. У рамках поставленої мети, в даному дослідженні були охарактеризовані особливості реалізації загальних принципів кредитування при формуванні дебіторської (кредиторської) заборгованості на підприємстві. В статті наведено класифікацію видів комерційного кредиту, визначено його позитивні та негативні сторони. В аналітичній частині виявлено динаміку обсягів дебіторської (кредиторської) заборгованості вітчизняних підприємств за 2013–2017 рр., їхню частку у формуванні активів (пасивів) суб'єктів господарювання, строки погашення наданого та отриманого комерційного кредиту. Визначено вплив співвідношення даних статей балансу на фінансовий стан підприємств України, зокрема на рівень їхньої ліквідності та прибутковості.

Ключові слова: комерційний кредит, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, строк погашення, ліквідність, фінансові результати.

Конєва Т.А., Гац А.В. СОСТОЯНИЕ КОММЕРЧЕСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ НА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Статья посвящена выявлению проблемы несогласованности объемов, сроков погашения предоставленного и полученного коммерческого кредита, а также ее влияния на финансовое состояние отечественных предприятий. В рамках поставленной цели, в данном исследовании были охарактеризованы особенности реализации общих принципов кредитования при формировании дебиторской (кредиторской) задолженности на предприятии. В статье приведена классификация видов коммерческого кредита, определены его положительные и отрицательные стороны. В аналитической части выявлены динамика объемов дебиторской (кредиторской) задолженности отечественных предприятий за 2013–2017 гг., их доля в формировании активов (пассивов) субъектов хозяйствования, сроки погашения предоставленного и полученного коммерческого кредита. Определено влияние соотношения данных статей баланса на финансовое состояние предприятий Украины, в частности на уровень их ликвидности и доходности.

Ключевые слова: коммерческий кредит, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, срок погашения, ликвидность, финансовые результаты.

Konieva Tetiana, Hats Alina. COMMERCIAL CREDITING OF DOMESTIC ENTERPRISES

The problems of the financial market and decline in the welfare's level cause the prevalence of commercial credit among the business entities of Ukraine. The cash deficit as a result of deferred payment allowed for customers is often financed by accounts payable. Despite of this, the functioning of domestic enterprises is characterized by inconsistency of volumes, terms of repayment of the given and received commercial credit. Due to the set goal this study characterizes the specifics of the implementation of the general principles of crediting: urgency, payment, targeted use, security, return – in the process of accounts receivables (payables) formation at the enterprise. The article presents the classification of commercial credit types, its positive and negative sides. The analytical part investigates the dynamics of accounts receivables (payables) of domestic enterprises for period 2013-2017, their share in the formation of assets (financial resources) of business entities, turnover ratio of the given and received commercial credit. The influence of these items on the financial state of Ukrainian enterprises is determined, in particular on their liquidity and profitability level. The identified trends in the commercial crediting in Ukraine consist in exceeding the volume of accounts receivable over payable, reducing and matching the term of days sales and payable outstanding, the growing of the financial results. But the level of domestic enterprises' liquidity over the past 5 years remains low.

Keywords: commercial credit, accounts receivable, accounts payable, days sales outstanding, days payable outstanding, liquidity, financial results.

Постановка проблеми. Кризові явища в політичній на економічній ситуації в Україні, зокрема нестабільність валютного курсу, проблеми в банківській системі, зниження платоспроможного попиту населення та суб'єктів господарювання, висока вартість фінансових ресурсів спричинюють популярність комерційного кредитування серед підприємств.

Така популярність комерційного кредитування серед позичальників обумовлюється низькою вартістю, ступенем мобільності при фінансуванні ТМЦ, можливістю отримання відстрочки при оплаті. Для кредиторів надання комерційного кредиту сприяє розширенню кола покупців, ринків збуту, обсягів реалізації.

Зазвичай, кредиторська заборгованість стає джерелом фінансування операційної діяльності через дефіцит грошових коштів внаслідок зростання дебіторської заборгованості на підприємстві. У зв'язку з цим, можливо казати про певний ступінь взаємозв'язку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві. На жаль, практика функціонування вітчизняних підприємств свідчить про існування неузгодженості в обсягах дебіторської та кредиторської заборгованостей, строках їх погашення, що негативним чином відображається на фінансовому стані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд існуючих наукових досліджень надає можливість виокремити різні концептуальні уявлення щодо обраної проблематики. Вітчизняні автори: Шеремет А.Д., Єфімова О.В., Максютов А.А., Панфілов А.В., Кулізбаков Б.К. [1–5], – пропонують велику кількість підходів до аналізу товарної заборгованості, аналізують напрямки впливу її обсягу на загальний фінансовий стан підприємства.

Блінов О.А., Лавріщева Ю.А. та Гелета І.В. [6–8] розробляють рекомендації щодо управління розрахунками з дебіторами та кредиторами, спрямовані на впровадження системи авансових платежів; використання векселів, укладання договорів з гнучкими умовами оплати.

Разом з тим, жодне дослідження не розкриває питання взаємозв'язку між дебіторською та кредиторською заборгованостями. Залишається незрозумілим питання, чи має дебіторська заборгованість бути більшою за кредиторську заборгованість або навпаки. Яким чином те чи інше співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю, особливо враховуючи популярність комерційного кредитування серед вітчизняних підприємств, може погіршити або поліпшити фінансовий стан суб'єкта господарювання.

З огляду на це, **метою дослідження** є визначення стану комерційного кредитування на вітчизняних підприємствах та аналіз впливу співвідношення між обся-

гами дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан суб'єктів господарювання України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємопов'язаність дебіторської та кредиторської заборгованості в процесі операційної діяльності обумовлює необхідність їх узгодження на підприємстві. Але реальна практика свідчить про певний дисбаланс. Переважання дебіторської над кредиторською заборгованістю означає відволікання коштів з обороту і в подальшому може призвести до необхідності залучення дорогих кредитів банку і позик для забезпечення поточної діяльності підприємства. Значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською створює загрозу фінансовій стійкості підприємства. Все це може спричинити втрату ділової репутації, іміджу, довіри з боку контрагентів, втрати знижок за дострокову оплату, збитковість та навіть банкрутство підприємства. У зв'язку з цим, виникає проблема виявлення характеру взаємозв'язку між дебіторської та кредиторською заборгованостями на підприємстві, визначення оптимального співвідношення між їхніми обсягами, що сприяло б фінансовій результативності та забезпечувало стабільний фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Комерційний кредит можна охарактеризувати як кредит, що надається в товарній формі продавцями клієнтам у вигляді відстрочки платежу за відвантажені продукти (товари, роботи, послуги) під обов'язок боржника (покупця) погасити їх вартість у конкретний термін.

У балансі підприємства наданий (отриманий) комерційний кредит відображено по статтях дебіторська (кредиторська) заборгованість. Якщо взаємовідносини із покупцем (постачальником) були оформлені векселем, тоді наданий (отриманий) комерційний кредит відображається по додаткових статтях «Векселі одержані» («Векселі видані»).

Даний кредит, як і будь-який вид позичкового капіталу, надається на принципах терміновості, платності, цільового використання. Як правило, комерційний кредит є короткостроковим, тому для підприємства, що його отримало, є поточним зобов'язанням. Лише з-за умови вчасно неоплаченого наданого комерційного кредиту він може перейти у категорію довгострокової дебіторської заборгованості в балансі продавця.

Стосовно принципу забезпечення, то отримані на умовах відстрочки платежу товари (роботи, послуги) не є заставою. Виключенням є випадок оформлення векселя в рахунок оплати відвантаженої продукції. Як правило, ініціатором таких взаємовідносин є постачальник з метою гарантування наданого ним комерційного кредиту.

Щодо принципу повернення, то комерційний кредит є товарною формою, і поверненню, в даному випадку, підлягає не відвантажений товар, а оплата за нього.

Комерційний кредит надається на принципі платності. Зазвичай комерційний кредит є безкоштовним. Підприємству відвантажують товар на певну суму, надають відстрочку платежу, по закінченні якої покупець зобов'язаний здійснити оплату. Жодних додаткових нараховань, відсотків при комерційному кредиті немає. Разом з тим, постачальники, провадячи сприятливу кредитну політику, надають певні знижки за передоплату товару (повну або часткову), оплату в день постачання, за сплату готівкою тощо. Зекономлені завдяки знижці кошти можуть бути спрямовані на інші господарські цілі або фінансові інвестиції, що генерують додатковий дохід. У випадку, коли покупець обирає відстрочку платежу, він втрачає можливість отримати знижку. Саме втрачена знижка і є вартістю залучення товарного (комерційного) кредиту

Розрізняють декілька видів комерційного кредиту:

1. За строками:

- поточна дебіторська заборгованість (виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу) [9];
- довгострокова (не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу) [9];
- згідно приміток до річної фінансової звітності підприємства (форма 5) дебіторська заборгованість: до 12 місяців; від 12 до 18 місяців; від 18 до 36 місяців.

2. За забезпеченістю:

- незабезпечена заборгованість;
- дебіторська (кредиторська) заборгованість, оформлена векселем – «векселі одержані» («векселі видані»)

3. За суб'єктами дебіторська (кредиторська) заборгованість:

- за товари, роботи, послуги,
- за розрахунками з бюджетом,
- за виданими (отриманими) авансами,
- із внутрішніх розрахунків і т. д.
- консигнація – передача права на реалізацію товару від власника товарів (консигнанта) комісіонеру за певну плату. При цьому, товар залишається власністю консигнанта до моменту реалізації. Якщо товар не реалізується, він повертається власнику.

4. За ступенем впевненості у погашенні:

- сумнівна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником;
- безнадійна – існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності (3 роки згідно Цивільного кодексу України [10]).

Комерційний кредит має ряд позитивних сторін. Для підприємства-постачальника така кредитна угода прискорює реалізацію, розширює ринки збуту,

коло покупців. Позичальник економить або переорієнтує кошти в більш важливі напрямки, вдаючись до комерційної форми кредиту. Кредиторська заборгованість є мобільною формою фінансування товарно-матеріальних цінностей. Цей вид кредиту не розглядає поставлені сировину, матеріали як заставу підприємства, дозволяючи йому вільно розпоряджатися ними. Трансакційні витрати з процедури отримання комерційного кредиту, як і сама його вартість, набагато менші за інші види позичкового капіталу.

Разом з тим, комерційний кредит має вузький характер цільового використання, адже отримані ресурси не можна спрямувати на інші цілі, ніж як за призначенням. Отримані ТМЦ мають певний строк зберігання, часто підпадають під природні витрати та потребують витрат на підтримку товарної форми. Для кредитора (постачальника) наданий комерційний кредит є незабезпеченим, що підвищує ризик несвочасного погашення.

Зазвичай, обсяги наданого та отриманого комерційного кредиту є взаємопов'язаними. Кредиторська заборгованість часто є джерелом фінансування дефіциту грошових коштів внаслідок генерування дебіторської заборгованості. Практика функціонування вітчизняних підприємств свідчить про існування певних перекосів у співвідношенні між даними видами зобов'язань. Суб'єкт господарювання може одночасно поєднувати різні типи кредитної політики, що провадиться по їх відношенню з боку постачальників та надається власним покупцям. Внаслідок цього на підприємстві виникають неузгодженість в обсягах дебіторської та кредиторської заборгованостей, строках їх погашення, що негативним чином відображається на фінансовому стані, може спричинити втрату ділової репутації, іміджу, довіри з боку контрагентів, навіть банкрутство, у тому числі технічне.

Результати аналізу стану комерційного кредиту вітчизняних підприємств представлено у табл. 1.

Як показало дослідження, впродовж 2013–2017 рр. років господарської практики обсяг дебіторської заборгованості та її питома вага у загальній величині активів підприємств України поступово зростала, що свідчить про зміну структури оборотного капіталу.

В межах періоду, що досліджується показник дебіторської заборгованості сягнув максимального значення у порівнянні з іншими роками наприкінці 2016 р. Сукупна дебіторська заборгованість вітчизняних підприємств становила 3945631,4 млн. грн. Загалом за період 2013–2017 рр. відбулось збільшення даного показника майже у 2 рази.

Частка дебіторської заборгованості в активах підприємств України за період 2013–2017 рр. мала стабільну ситуацію і значних змін не мала. Так, на кінець 2017 р. частка заборгованості становила 0,35 що на 0,04 більше відносно 2013 р. Збільшення частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі активів знижує ліквідність та платоспроможність підприємств.

Таблиця 1

Стан комерційного кредитування підприємств України

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг дебіторської заборгованості, млрд. грн.	1778,1	1962,8	2517,2	3945,6	3459,2
Частка дебіторської заборгованості в активах, %	31	32	31	39	35
Строк погашення дебіторської заборгованості, дні	272	161	156	187	175
Обсяг кредиторської заборгованості, млрд. грн.	2169,9	3151	2196,3	2587,4	2928,5
Частка кредиторської заборгованості в пасивах, %	38	52	27	26	29
Строк погашення кредиторської заборгованості, дні	365	229	186	138	130

Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [11]

Строк погашення дебіторської заборгованості (період часу, за який здійснюється фактична оплата за вже відвантажену продукцію) за аналізований період змінювався по-різному. Проте, закріпилась позитивна тенденція до скорочення. Так, у 2017 р. строк погашення становив 175 днів, на 97 днів менше, ніж у 2013 р. – 272 дні.

Кредиторська заборгованість на підприємствах України в 2013 р. складала 2169850 млн. грн., а в 2017 р. складала 2928507 млн. грн. Проте найбільше значення кредиторська заборгованість сягнула у 2014 р. – 3151253 млн. грн. Таким чином, за останні 5 років, кредиторська заборгованість вітчизняних підприємств зросла у 1,3 разів, або на 35%. Таке зростання є негативним для підприємств, адже призводить до збільшення їх фінансової залежності від кредиторів.

Якщо брати до уваги загальну частку кредиторської заборгованості в пасивах, то очевидні певні коливання. Так, у 2013–2014 рр. частка кредиторської заборгованості зросла з 38% до 52%. У період 2015–2016 рр. відбулось зменшення до 26%. Проте у 2017 р. вона зросла до 29%.

Далі порівняємо обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей. Так, у 2013 р. кредиторська заборгованість була більша за дебіторську заборгованість на 22%. Порівнюючи з 2017 р., то ситуація змінилась і дебіторська заборгованість переважала над кредиторською на 18%.

У 2013 р. частка дебіторської заборгованості в активах сягала 31%, а частка кредиторської заборгованості в пасивах 38%. Наприкінці 2017 р. ситуація змінилась – дебіторська заборгованість формує 35% активів, а кредиторська 29% пасивів.

Також необхідно зазначити позитивну тенденцію до зменшення строків погашення кредиторської заборгованості за 2013–2017 рр. на 235 днів. Якщо у 2013 р. показник сягав 365 днів, то в 2017 р. – 130 днів. Треба зауважити, що у 2013 р. вітчизняні підприємства, отримуючи оплату від покупців через 272 днів, здійснювали розрахунки із постачальниками через 365 днів. Це створювало сприятливі умови для інвестування та отримання додаткового доходу. У 2017 р. ситуація змінилась. Строк погашення кредиторської заборгованості скоротився до 130 днів, але це призводить до фінансового напруження, оскільки дебіторська заборгованість буде погашена лише через 175 днів.

Стан комерційного кредитування впливає на ступінь ліквідності вітчизняних підприємств (табл. 2).

Коефіцієнт загальної ліквідності (відношення оборотних активів до короткострокових пасивів) має бути більше за 1. Якщо у 2013 р. він дорівнював 1,07, то починаючи з 2016 р., загальна ліквідність перестала відповідати нормативу. В 2017 р. вона складає 0,98. Порушення нормативного рівня озна-

чає, що за необхідності вітчизняні підприємства не будуть здатні своєчасно та в повному обсязі погасити свої поточні зобов'язання, що свідчить про погіршення фінансового стану підприємств.

Коефіцієнт швидкої ліквідності – це оборотні активи високої ліквідності – дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові коти – поділені на поточні зобов'язання. Норматив показника знаходиться в межах 0,7 і вище. За період 2013–2017 рр. показник скоротився з 0,82 до 0,76. Про те, що в цілому швидка ліквідність відповідає нормативу, але, скоріш за всього, через значну частку дебіторської заборгованості.

Абсолютна ліквідність є найбільш критичним показником для підприємства, оскільки це відношення найбільш ліквідних оборотних активів до короткострокових боргів. У 2013 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнював 0,17, а у 2017 р. – 0,09. Отриманий результат свідчить про скорочення. Рівень абсолютної ліквідності є занадто низьким, вітчизняні підприємства за негайної потреби зможуть погасити лише 9% поточних боргів за 20% нормативу.

Надання та отримання комерційного кредиту в кінцевому підсумку має відображатися на фінансових результатах суб'єкта господарювання (табл. 3).

Загальна тенденція відображає зростання ефективності роботи вітчизняних підприємств. За період 2013–2017 рр. чистий дохід постійно зростає. Так, на кінець 2017 р. чистий дохід склав 7621974 млн. грн., що на 5346646,6 млн. грн., або на 235% більше відносно 2013 р.

Щодо чистого прибутку тут ситуація дещо інша. У 2013–2015 рр. суб'єкти господарювання декларували збитки. Найнижчий рівень було зафіксовано у 2014 р. – 590067 млн. грн. Але, починаючи з 2016 року розпочалося зростання. У 2016 р. чистий прибуток склав – 29705 млн. грн., у 2017 р. – 168753 млн. грн.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз стану комерційного кредитування вітчизняних підприємств виявив наступні тенденції. Протягом 2013–2017 рр. кредиторська заборгованість зросла на 35%, а дебіторська – на 95%.

Станом на кінець 2017 р. зобов'язання з розрахунків за відвантажену (отриману) продукцію формують 34,7% активів (29,3% пасивів) суб'єктів господарювання України. Разом з тим, сума дебіторської заборгованості на 18% перевищує обсяги кредиторської.

За останні п'ять років безумовно позитивною є тенденція до скорочення та узгодження між собою строків погашення наданого та отриманого комерційного кредиту.

Стан розрахунків із покупцями в цілому по Україні характеризується фінансовою результативністю – зростанням обсягів реалізації та чистого прибутку.

Таблиця 2

Показники ліквідності підприємств України

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна ліквідність	1,07	1,03	1,00	0,99	0,98
Швидка ліквідність	0,82	0,81	0,79	0,81	0,76
Абсолютна ліквідність	0,17	0,17	0,13	0,09	0,09

Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [11]

Таблиця 3

Фінансові результати вітчизняних підприємств, млн. грн.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Чистий дохід	2275328	4181654	5164124	6226583	7621974
Чистий прибуток	-4294,5	-590066,9	-373516	29705	168753

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Разом з тим, при виявленому співвідношенні дебіторської та кредиторської заборгованості рівень ліквідності вітчизняних підприємств є низьким. Ані загальний, ані абсолютний показник ліквідності не відповідає нормативам, що створює ризик несвоєчасного погашення поточних зобов'язань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шеремет А.Д. Теорія економічного аналізу: [Підручник. 4-е вид., дод. і ред.]. М.: Фінанси та статистика, 2011. 352 с.
2. Єфімова О.В. Системний підхід – основа управління діяльністю підприємств. Персонал. 2007. 156 с. С. 67–72.
3. Максютов А.А. Економічний аналіз: [Навч. посібник для студентів ВНЗ]. М: Юнити-дана, 2012. 543 с.
4. Панфілов А.В. Аналіз і контроль кредиторської та дебіторської заборгованості в сучасних умовах. М.: Фінанси, 2005. 435 с.
5. Кулізбаков Б.К. Про засади проведення поглибленого фінансового аналізу та прийняття рішень з управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. М.: ІЦ Банківського територіального інституту професійних бухгалтерів, 2005. 756 с.
6. Білов О.А. Актуальні питання організації обліку дебіторської і кредиторської заборгованості. Науково-методичний електронний журнал «Концепт». – 2015. – Т. 13. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85632.htm>.
7. Лавріщева Ю.А. Особливості фінансового аналізу будівельної організації. Науково-методичний електронний журнал «Концепт». 2017. Т. 39. С. 921–925. URL: <http://e-koncept.ru/2017/970511.htm>.
8. Гелета І.В. Економіка організації підприємства: [Навчальний посібник]. М.: Магістр, 2010. 304 с.
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013, № 73. URL: <http://rada.gov.ua/>
10. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. Верховна Рада України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
11. Показники балансу підприємств. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
12. Фінансові результати підприємств. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.